

VII. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

Władysław Rozwadowski, *Opera minora*, t. 1 i 2, Wydawnictwo Ars boni et aequi, Poznań 2013, ss. 987.

W opisie nauki prawa rzymskiego zwraca się uwagę na związek jej metod i znaczenia praktycznego z pracami kodyfikacyjnymi¹. W obrębie okresu rozpoczętego współcześnie obowiązującymi kodyfikacjami cywilnymi możliwe jest dalej idące określenie tego, jak poszczególne pokolenia romanistów XIX i XX stulecia wyznaczały i modyfikowały cele oraz metody badania prawa rzymskiego². Dla uchwycenia tego dorobku poszczególnych pokoleń nie wystarczy lektura monografii i podręczników. Równie ważne są artykuły czy recenzje. Często stanowiły one bowiem ciekawe próby wprowadzania, weryfikowania i upowszechniania postulatów poszczególnych autorów. Postępujący w drugiej połowie XX i XXI stuleciu wzrost liczby takich publikacji oraz ich znaczne rozproszenie czynią wykorzystanie tej części dorobku trudniejszym. Cenną pomocą w jej łagodzeniu może być wydawanie zbiorów takich prac poszczególnych autorów, szczególnie tych, którzy wyróżniają się wpływem na romanistykę ostatnich dziesięcioleci. Podjęcie takich projektów w Niemczech³, Hiszpanii⁴ czy Włoszech⁵ można tłumaczyć jako dostrzeżenie wskazanej wyżej ich użyteczności ale też – jak sądzę – świadomości, że stajemy znów wobec potrzeby weryfikacji potencjału tkwiącego w dorobku kolejnego pokolenia badaczy prawa rzymskiego. W takim kontekście z zainteresowaniem warto odnotować wydanie prezentowanego zbioru. Obok przedstawienia „drogi życiowej” Władysława Rozwadowskiego (s. 7-12) oraz pełnej bibliografii jego prac (s. 983-987) zebrano w dwóch tomach, w porządku chronologicznym, anastatyczne wersje trzydziestu publikacji. Otwiera je debiutancki, przedstawiony na łamach „Czasopisma Prawo-Historycznego” z roku

¹ Np.: T. Giaro, *Kilka żywotów prawa rzymskiego zakończonych jego kodyfikacją*, w: A. Dębiński, M. Jońca (red.) *Prawo rzymskie a kultura prawna Europy*, Lublin 2008, s. 16 i n.

² Zob.: R. Zimmermann, *Roman Law, Contemporary Law, European Law. The Civilian Tradition Today*, Oxford 2001, s. 25 i n.

³ Zob.: O. Behrends, *Institut und Prinzip. Siedlungsgeschichtliche Grundlagen, philosophische Einflüsse und das Fortwirkungen der beiden republikanischen Konzepten in der kaiserzeitlichen Rechtsschulen*, t. 1 i 2, Göttingen 2005.

⁴ M. Bretone, *Diritto romano e coscienza moderna. Dalla tradizione alla storia. Scritti nomadi*, Madrid/Barcelona/Buenos Aires 2011; D. Nörr, *Schriften* 2001-2010, Madrid/Barcelona/Buenos Aires 2012; M.J. Garcia Garrido, *Nueva miscelánea romanística*, t. 3, Madrid 2013.

⁵ A. Burdese, *Recensioni e commenti sessant'anni di letture romanistiche*, t. 1 i 2, Padova 2009; C.A. Canata, *Scritti scelti di diritto romano*, t. 1, Torino 2011, t. 2, Torino 2012. Co do pierwszej z tych prac. zob. rec. W. Dajczak, CPH 63 (2011), z. 1, s. 465-468.

1961 artykuł poświęcony ocenie zeznań świadków w procesie rzymskim (s. 13-37). Zbiór zamyka – pochodzący z drugiego wydania *Systemu Prawa Prywatnego* – rozdział prezentujący tradycje rzymskie w polskim prawie cywilnym (s. 955-981). Są to publikacje prezentowane wcześniej w Polsce, Włoszech i Niemczech. Dominują wśród nich rozważania z tych obszarów, na których Władysław Rozwadowski skupiał swą uwagę badawczą to jest: procesu rzymskiego, problemu zmiany wierzyciela, potrącenia wierzytelności, pojęcia i skutków małżeństwa rzymskiego, nauczania prawa rzymskiego oraz znaczenia jego tradycji dla współczesnej dyskusji o posiadaniu i prawach rzeczowych. Władysław Rozwadowski należy do tego samego pokolenia romanistów co uhonorowani w ostatnich latach za granicą poprzez publikację swoich prac zebranych Okko Behrends, Dietrich Nörr czy Antonio Cannata. To skłania, aby sięgając także do tego zbioru, podjąć pytanie o inspiracje dla dalszego zajmowania się prawem rzymskim. Publikacje W. Rozwadowskiego pozwalają bez wątplenia zaliczyć go do tych romanistów, którzy łączą żywotność zainteresowania prawem rzymskim z jego użytecznością dla dyskusji o problemach współczesności. Pokolenie do którego należy autor nie wypracowało jednak – tak w nauce światowej jak i w Polsce – jednolitej metodycznie formuły takiego badania prawa rzymskiego. Możliwe wydaje się rozróżnienie wśród tych badaczy dwóch zasadniczych grup. Pierwszą z nich wyróżnia refleksja nad prawem rzymskim w powiązaniu z fundamentalnymi dla prawa wartościami a w konsekwencji – nad granicami jego racjonalnego tworzenia i stosowania⁶. Punkt ciężkości drugiej z wyodrębnionych grup badaczy tkwi w uprawianiu romanistyki prawniczej jako pogłębionej historycznie cywilistyki⁷. Omawiany tom pokazuje, że w tym drugim gronie lokuje się Władysław Rozwadowski. Zestawione teksty pozwalają bowiem dostrzec, jak dużą rolę przypisuje on metodzie dogmatyczno-prawnej także w analizie źródeł antycznych oraz jak intensywnie stosuje argumenty historyczne, podejmując interpretację lub krytykę współczesnych regulacji cywilnoprawnych. Uprawnioną wydaje się więc ocena, że autor prezentowanego zbioru należy do tych polskich prawników, którym zawdzięczamy wspieranie i upowszechnianie poglądu o silnym związku nauki prawa rzymskiego i cywilnego, a w konsekwencji obronę podstaw europejskiej tożsamości naszego prawa prywatnego w trudnych czasach PRL⁸. Spoglądając jednak ku przyszłości, uwagę przyciąga dostrzegalny dzięki prezentowanej pracy kierunek rozwoju aktywności badawczej W. Rozwadowskiego w obecnym stuleciu. Obok obrony wprowadzonego do polskiej romanistyki poglądu na temat przelewu wierzytelności w procesie kognitywnym⁹, cechuje go wzrost liczby publikacji akcentujących wagę tradycji prawnej

⁶ Zob. np.: Mario Bretone, op. cit.; H. Kupiszewski, *Prawo rzymskie a współczesność*, Warszawa 1988; W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009.

⁷ Zob. np. A. Cannata, op. cit.

⁸ Zob.: W. Dajczak, *Römisch-rechtliche Tradition in Polen – unbekannte Aspekte zur kulturellen Einheit der Privatrechtswissenschaft in Europa*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht”, 17 (2009), z. 2, s. 314-315.

⁹ Np.: W. Rozwadowski, *Sukcesja syngularna w prawie rzymskim*, w: A. Koniczeny (red.) *Studia historycznoprawne. Tom poświęcony pamięci Profesora Edwarda Szymoska*, Wrocław 2008, s. 351-357 = Opera minora, t. 2, s. 841-847. Zob. W. Rozwadowski, *Zmiana wierzyciela w pra-*

w dogmatycznej analizie współczesnego prawa cywilnego¹⁰ oraz prac stanowiących udział w dyskusji nad celem i sposobem nauczania prawa rzymskiego¹¹.

W nauce powtarza się myśl, że każde pokolenie ma swoje pytania. Jednak przy ich formułowaniu i rozwiązywaniu cenne jest uwzględnienie doświadczenia poprzedników. Poczynione wyżej spostrzeżenia na temat problemów uznawanych przez W. Rozwadowskiego w ostatnich latach za ważne, potwierdzają – moim zdaniem – że odnowienie metody wykorzystania prawa rzymskiego w nauce i nauczaniu prawa prywatnego to kwestie kluczowe dla dalszej obecności romanistyki w prawoznawstwie¹². Prezentowane *Opera minora* są zatem publikacją, która ułatwi obecność poglądów Profesora w dalszej dyskusji na ten temat.

WOJCIECH DAJCZAK (Poznań)

Maciej Jońca, *Prawo rzymskie. Marginalia*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, ss. 341.

Pod skromnym tytułem zgromadził autor liczne swoje eseje i felietony, stanowiące „efekt luźnych przemyśleń oraz hobbystycznych poszukiwań”, częściowo już publikowane (np. w „Edukacji Prawniczej”), częściowo wydobyte z szuflady, czyli z dotychczasowego „niebytu” (s. 11). Całość ujęta jest w cztery rozdziały: pierwszy to „Sztuka prawa rzymskiego”, drugi „Prawo rzymskie w sztuce”, trzeci „Prawo rzymskie a literatura i literaci”, zaś czwarty „O recepcji inaczej”. We „Wstępie” autor wyjaśnia, że jego zamiarem było pokazanie, iż „można o »skamieniałym przez stulecia« prawie rzymskim pisać w formie beletrystycznej, możliwie atrakcyjnej dla odbiorcy” (s. 11). Powstaje w ten sposób szansa, że „uda się skutecznie dotrzeć do

wie rzymskim a współczesny przelew wierzytelności, w: N. Szczęch, *Księga jubileuszowa z okazji 5-lecia Wydziału Prawa Wyższej Szkoły Menadżerskiej w Legnicy*, Legnica 2010, s. 462 = *Opera minora*, t. 2, s. 920.

¹⁰ Np.: W. Rozwadowski, *Zasiedzenie nieruchomości w dobrej wierze w prawie cywilnym na tle prawa rzymskiego*, w: M. Zieliński (red.) *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa. Księga Jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemianina*, Szczecin 2005, s. 235 i n. = *Opera minora*, t. 2, s. 757 i n.; W. Rozwadowski, A. Stepien-Sporek, *Kara umowna – historia – teza i przyszłość – przyszłość*, w: E. Gniewek, K. Górka, P. Machnikowski (red.) *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań. Materiały III Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Wrocław, 25-27.9.2008 r.)*, s. 343 i n. = *Opera minora*, t. 2, s. 877 i n.; W. Rozwadowski, *Koncepcje treści prawa własności w prawie polskim*, w: M. Mikołajczyk i in. (red.) *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, t. 2, Białystok–Katowice 2010, s. 1123 i n. = *Opera minora*, t. 2, s. 893 i n.

¹¹ Np.: W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie – wprowadzenie do studium prawa cywilnego*, „Edukacja prawnicza” 73 (2005), z. 10 = *Opera minora*, t. 2, s. 713 i n.; *O nauczaniu prawa rzymskiego. Uwagi na marginesie podręcznika Wojciecha Dajczaka, Tomusza Giaro, Franciszka Longchamps de Bérrier pt. Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 584, CPH 63 (2011), z. 1, s. 377 i n. = *Opera minora*, t. 2, s. 921 i n.

¹² Por.: W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérrier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 19-23.